

A. UVOD – MEDIJSKA SCENA SRBIJE U PRVA ČETIRI MESECA 2014.

Opšta ocena stanja medijskih sloboda i najvažniji događaji za medijski sektor u periodu od januara do aprila 2014. godine

Opšti je utisak da se nivo ostvarenosti medijskih sloboda značajno smanjio u prva četiri meseca ove godine. Od ranije prisutan problem auto-cenzure sve više je uočljiv, dok se sporadično beleže i slučajevi ogoljenih pritisaka na medije i redakcije. Napadi na novinare nisu prestali i čak su intenzivirani, medijski zakoni još uvek nisu usvojeni, privatizacija medija čeka usvajanje zakona, digitalizacija televizije nije još uvek u završnoj fazi, dok je medijsko tržište i dalje u stagnaciji.

Iako je bilo naznaka da će medijski zakoni biti usvojeni pre EU skrininga u maju, to se nije dogodilo. Vanredni parlamentarni izbori koji su održani u martu 2014. godine ponovo su na neodređeno vreme odložili ovaj proces. Na konstitutivnoj sednici Narodne skupštine koja je održana 27. aprila, tada mandatar a sada premijer Aleksandar Vučić u ekspozeu nove Vlade naveo je da će medijski zakoni biti usvojeni do leta. U periodu na koji se ovaj Uvod odnosi još uvek se ne nazire konkretan datum, a po poslednjim dostupnim informacijama, nacrti medijskih zakona se još uvek usklađuju sa nadležnim direktoratima Evropske komisije.

Početak februara 2014. godine zabeleženi su slučajevi uklanjanja video sadržaja sa YouTube-a koji su na satiričan način prikazivali akciju spasavanja ljudi iz snežne vejavice u blizini sela Feketić, u kojoj je učestvovao i tadašnji prvi potpredsednik republičke Vlade Aleksandar Vučić. Sporni snimci su kao podlogu koristili izveštaj Radio televizije Srbije (RTS) o akciji spasavanja, uz prelepljeni tekst koji je akciju ispratio na satiričan način. Snimci su jako brzo uklanjani, i to na osnovu masovnih (višestrukih) notifikacija o navodnoj povredi autorskog prava na osnovu pravila YouTube-a. Kao podnosilac notifikacije u većini slučajeva se javljala privatna firma iz Austrije - KVZ Music, koja ima predstavništvo i u Srbiji, i koja se, na osnovu podataka sa njihove Internet prezentacije, bavi svetskom digitalnom distribucijom muzike, muzičkih spotova i melodija, kao i podrškom klijentima (diskografske kuće i izvođači). U vezi sa uklanjanjem ovih video snimaka, putem društvene mreže Twitter oglasio se i tadašnji funkcioner gradskog odbora Srpske napredne stranke, koji je na pitanje drugog korisnika ove društvene mreže o tome kako tako brzo uspevaju da uklone snimke na kojima je Vučić (tadašnji prvi potpredsednik vlade), odgovorio: „*Um caruje a i masa ljudi dobro dođe*”. To je pobudilo sumnju da iza uklanjanja

snimaka stoji organizovana akcija vladajuće stranke. Takođe, u ovom slučaju nije do kraja rasvetljena ni uloga RTS-a, čiji je izveštaj kao podlogu koristio autor satiričnog snimka, a u čije je ime KVZ navodno delovao kao ovlašćeni agent. Povodom ovog slučaja, SHARE Defense, deo SHARE fondacije koji se bavi zaštitom prava građana na elektronskim komunikacionim mrežama, zahtevao je od RTS-a da razjasni svoju ulogu u uklanjanju satiričnih snimaka, kao i da objasni odnos koji ima sa privatnom austrijskom kompanijom. Odgovor koji je RTS uputio nije odgonetnuo da li je RTS tražio od KVZ-a da ukloni sporni snimak ili je KVZ delovao na svoju ruku¹. Novinarska i medijska udruženja osudila su uklanjanje satiričnih snimaka, a SHARE Defense je podneo i krivičnu prijavu za krivično delo iz člana 149. Krivičnog zakonika – sprečavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanje programa. Do danas nije poznato kakav je ishod ove krivične prijave, odnosno da li su sprovedene bilo kakve radnje i da li će tužilac odlučiti da podigne optužni akt protiv odgovornih u KVZ-u. Ono što je posebno značajno za ovaj slučaj jeste to da je mehanizam čija je namena zaštita autorskih prava iskorišćen za uklanjanje satiričnih sadržaja, iako je važećim Zakonom o autorskom i srodnim pravima prerada objavljenog autorskog dela, ako se radi o parodiji ili karikaturi i ako to ne stvara zabunu ili ne može dovesti do stvaranja zabune u pogledu izvora dela, dozvoljena i slobodna. Indikativno je i da u istom periodu brojni drugi komercijalni sadržaji (poput domaćih serija rađenih u produkciji RTS-a) nisu uklanjani sa Interneta po osnovu povrede autorskog prava, a da je to urađeno sa parodiranim izveštajem javnog servisa o akciji spasavanja ljudi iz snežne vejavice u kojoj je učestvovao tadašnji potpredsednik vlade.

Takođe u vezi sa aferom „Feketić“, novinarka Tanjuga Jasminka Kocijan tvrdila je da je žrtva mobinga zbog toga što je na svom Facebook profilu napisala da ima saznanja da ekipe Crvenog krsta navodno nisu mogle da priđu zavejanim vozilima dok se nije završilo snimanje akcije spasavanja u kojoj je učestvovao tadašnji potpredsednik vlade. Po tvrdnjama Jasminke Kocijan, nakon te objave na njenom Facebook profilu uskraćeno joj je pravo na odmor i premeštena je na drugu radnu poziciju. Crveni krst demantovao je navode o tome da su njihove ekipe navodno morale da čekaju sa svojom akcijom spasavanja dok se prethodno ne završi snimanje akcije u kojoj je učestvovao potpredsednik vlade. O tome da li su pokrenuti postupci u vezi sa tvrdnjama Jasminke Kocijan o mobingu, koje je ona najavljivala, za sada ne postoji informacija.

U aprilu je formalno (neuspešno) okončan i ponovljeni javni konkurs za dodelu dozvole za emitovanje TV programa na teritoriji Republike Srbije. Savet Republičke radiodifuzne agencije (RRA) je najpre u martu odlučio da nijednom kandidatu ne dodeli dozvolu, a potom je u aprilu

¹ Više o tome na: <http://www.shareconference.net/sh/defense/vase-pravo-da-vam-uklonimo-snimak>

odbio prigovore kandidata na takvu svoju odluku. Asocijacija nezavisnih elektronskih medija (ANEM) je u nekoliko navrata ukazivala na formalne i materijalne nedostatke konkursa i tvrdila da je uporno insistiranje na raspisivanju konkursa pozivanjem na član 49. Zakona o radiodifuziji dovelo do toga da se ugrozi i uspori proces digitalizacije, dok je drugo raspisivanje konkursa, posle pronalazjenja kompromisa u pogledu korišćenja frekvencija za digitalizaciju, dovelo u sumnju podobnost preostalih frekvencija da budućem emiteru obezbede puno nacionalno pokrivanje. Pored toga, isti kandidati prijavili su se na oba konkursa i oba puta je utvrđeno da nisu ispunili uslove koje predviđa Zakon o radiodifuziji, odnosno nijedan od kandidata nije dobio potrebnu većinu glasova članova Saveta RRA. Neposredno pred donošenje odluke po prigovorima, RRA je bila izložena velikom pritisku jednog od kandidata koji je putem svog kablovskog kanala i drugih medija, u toku trajanja postupka po prigovorima, vodio otvorenu kampanju s ciljem da nezavisnog regulatora prinudi da promeni odluku i dodeli dozvolu. RRA ovakvom pritisku nije podlegla i ostala je dosledna svojoj odluci.

U aprilu 2014. godine Ustavni sud Republike Srbije doneo je odluku po inicijativi ANEM-a za ispitivanje ustavnosti odredaba Zakona o kinematografiji, kojom je utvrdio da osporene odredbe nisu u saglasnosti sa Ustavom. Podsetićemo da je ANEM 30. maja 2012. godine Ustavnom sudu podneo Inicijativu za ocenu ustavnosti odredaba člana 19. stav 1 tačke 3. i 4. Zakona o kinematografiji kojima se utvrđuje da se sredstva za razvoj kinematografije obezbeđuju, između ostalog, i izdvajanjem dela sredstava koje RRA (20%) i Republička agencija za elektronske komunikacije RATEL (10%) ostvaruju prikupljanjem naknada od emitera i telekomunikacionih operatora. ANEM je smatrao da primena tih odredaba, kojima je narušen sistem finansiranja regulatornih tela za radiodifuziju i za elektronske komunikacije, može imati loše posledice kako na funkcionisanje medija tako i na nezavisnost regulatornih tela, a time i na funkcionisanje sektora radiodifuzije i elektronskih komunikacija u Srbiji. U inicijativi ANEM je izložio argumente zbog kojih smatra da su sporne odredbe u direktnoj suprotnosti s Ustavom, važećim propisima iz oblasti radiodifuzije i Medijskom strategijom, kao i relevantnom evropskom regulativom, i predložio da Ustavni sud utvrdi da sporne odredbe Zakona o kinematografiji nisu u saglasnosti sa Ustavom. ANEM se u inicijativi, između ostalog, pozvao na važeći međunarodni standard ljudskih i manjinskih prava u oblasti zaštite slobode izražavanja definisan Preporukom Komiteta ministara Saveta Evrope br. 23 iz 2000. godine o nezavisnosti i funkcijama regulatornih tela za sektor radiodifuzije. Shodno navedenoj Preporuci, finansiranje predstavlja ključni element nezavisnosti regulatornih tela i treba da bude uređeno zakonom u skladu sa jasno definisanim planom. Ista Preporuka dalje predviđa da javne vlasti neće koristiti svoje nadležnosti koje se tiču finansija na način koji bi se mešao u nezavisnost regulatornih tela, kao i da mehanizmi finansiranja regulatornih tela ne smeju zavisiti od bilo čijih ad-hoc odluka.

Odlukom kojom je utvrdio da osporene odredbe nisu u saglasnosti sa Ustavom, Ustavni sud Republike Srbije praktično je potvrdio navode ANEM-a da arbitrarno zahvatanje u sredstva koja su inače namenjena za finansiranje regulatornih tela predstavlja udar na njihovu nezavisnost.

Odluka o neustavnosti odredaba Zakona o kinematografiji usledila je nakon odluke iz januara, kojom je Ustavni sud, takođe na inicijativu, između ostalih, i ANEM-a, našao da su neustavne pojedine odredbe Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, a između ostalog i one kojima je bila predviđena mogućnost prenosa osnivačkih prava nad državnim medijima na manjinskim jezicima na nacionalni savet. Ustavni sud je u ovom slučaju, polazeći od svoje ranije donete odluke da Republika i autonomna pokrajina ne mogu biti osnivači elektronskih medija, kao i odredaba novog Zakona o javnim preduzećima prema kojem ni Republika, ni autonomna pokrajina, ni jedinica lokalne samouprave ne mogu biti osnivači javnih glasila, utvrdio da ustavnopravno nije moguće Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina predvideti ni prenos osnivačkih prava nad javnim glasilima na nacionalni savet. Međutim, Sud je posebno naglasio da se utvrđivanjem neustavnosti navedene zakonske odredbe ne dovodi u pitanje do sada izvršen prenos osnivačkih prava nad pojedinim javnim glasilima. Takođe, polazeći od specifičnog, zakonom uređenog položaja javnog radiodifuznog servisa, prakse Evropskog suda za ljudska prava i međunarodnih standarda u oblasti ostvarivanja slobode medija, Ustavni sud je utvrdio da Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina propisana ovlašćenja nacionalnog saveta u vezi sa učešćem u odlučivanju o izboru organa republičke i pokrajinske ustanove javnog radiodifuznog servisa nisu u skladu sa Ustavom. Spornim odredbama bilo je predviđeno da nacionalni saveti daju mišljenje u postupku imenovanja članova upravnog odbora, programskog odbora i generalnog direktora Radiodifuzne ustanove Srbije i Radiodifuzne ustanove Vojvodine ako te ustanove emituju program na jeziku nacionalne manjine, da utvrđuju kriterijume za izbor odgovornog urednika programa na jeziku nacionalne manjine u ustanovi javnog servisa i da upravnom odboru radiodifuzne ustanove predlažu imenovanje odgovornog urednika programa na jeziku nacionalne manjine od kandidata koji se prijave i ispunjavaju uslove konkursa.

U aprilu je zabeležen još jedan slučaj u kojem Komisija za žalbe Saveta za štampu nije uspela da usaglasi odluku u žalbenom postupku. U konkretnom slučaju radilo se o žalbi Vesne Pešić, Nikole Tomića, Vesne Mališić, Tamare Spaić, Branke Mihajlović, Branke Prpe i Vukašina Obradovića protiv lista „Politika”, a sve povodom teksta „Treći metak Branke Prpe”, objavljenog u tom dnevnom listu 8. aprila 2014. godine, u kojem se jedan krug ljudi optužuje za diskreditaciju istrage ubistva Slavka Ćuruvije iz političkih razloga. Podnosioci žalbe smatrali su da su u tekstu prekršene odredbe Kodeksa novinara Srbije koje se odnose na istinitost izveštavanja,

odgovornost i nezavisnost novinara, kulturu i etiku javne reči, a u delu teksta koji se odnosi na Branku Prpu – i odredbe o poštovanju privatnosti. Redakcija „Politike” branila se navodima da podnosioci žalbe „ne osporavaju nijednu činjenicu iznetu u tekstu, kao ni tačnost izjava i citata na kojima je autor gradio svoje zaključke i vrednosne sudove”, već njegovo mišljenje, odnosno stavove. Većina članova Komisije smatrala je da su povređene odredbe Kodeksa koje se odnose na odgovornost novinara, posebno u delu koji se odnosi na negovanje kulture i etike javne reči, zatim odredbe o istinitosti izveštavanja koje zabranjuju novinarima da objavljuju neosnovane optužbe i klevete, kao i odredbe po kojima novinar mora da poštuje dostojanstvo i integritet ljudi o kojima piše. U delu koji se odnosi na poštovanje privatnosti, članovi Komisije bili su podeljenog mišljenja jer je deo njih smatrao da se ne može govoriti o tome da je nečija privatnost narušena citiranjem nečega što je već ranije objavljeno. Tri člana Komisije prihvatila su stav redakcije da je autor teksta izneo mišljenje, odnosno vrednosne sudove, a ne činjenice čija se istinitost može osporavati, te da, prema tome, nema povrede Kodeksa novinara. Na kraju odluka nije doneta, budući da, i pored toga što je postojala dvotrećinska većina, nije bio ispunjen drugi uslov propisan pravilima rada Komisije – da je u toj većini bio i najmanje jedan predstavnik svakog od četiri osnivača Saveta i bar jedan predstavnik javnosti. Kako u dvotrećinskoj većini članova Komisije nije bilo predstavnika Udruženja novinara Srbije (UNS), to odluka nije mogla biti doneta. Na ovaj način, Komisija za žalbe Saveta za štampu pokazala je, nažalost, da i pored svih pozitivnih pomaka iza kojih je ovo samoregulatorno telo stajalo u prethodnom periodu, i dalje nije dorasla slučajevima u kojima se među podnosiocima žalbe nalazi predsednik jednog od četiri osnivača Saveta (Vukašin Obradović, predsednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije), a žalba je podneta protiv medija čiji je odgovorni urednik predsednik drugog od četiri osnivača Saveta (Ljiljana Smajlović, predsednica Udruženja novinara Srbije). Ostaje jedino da se nadamo da ovaj slučaj neće diskreditovati ideju samoregulacije u medijskom sektoru.

Tokom prva četiri meseca 2014. godine napravljen je značajan pomak u saradnji reprezentativnog udruženja emitera sa kolektivnim organizacijama za zaštitu autorskog i srodnih prava (SOKOJ, OFPS i PI), pa je najpre postignut sporazum o tarifi između OFPS i PI sa ANEM-om, a potom je sklopljen i Protokol sa SOKOJ-em. Nakon dužih pregovora, ANEM je, kao reprezentativno udruženje emitera – korisnika autorskih muzičkih dela, postigao sa Sokojem dogovor o Protokolu o saradnji, kojim su, u odnosu na postojeću Tarifu, za emitere omogućeni **značajni popusti i pogodnosti za plaćanje minimalne naknade** za korišćenje muzičkih autorskih dela. Dogovorene popuste i pogodnosti pod istim uslovima moći će da koriste sve radio i TV stanice koje plaćaju minimalnu naknadu. Ovim protokolom regulisano je i pitanje izmirivanja dugova iz prethodnog perioda. S druge strane, uvažavajući da postojeća tarifa uopšte nije odgovarajuća, odnosno da je previsoka, ANEM i SOKOJ su istim protokolom dogovorili

formiranje zajedničke stručne komisije koja će pripremiti uslove za otpočinjanje novih pregovora o tarifi.

ANEM je u februaru sa OFPS i PI postigao Sporazum o jedinstvenoj tarifi naknada za emitovanje fonograma i na njima zabeleženih interpretacija, čime su pregovori koji su vođeni od oktobra prošle godine uspešno završeni, a čime je prvi put posle 2009. godine sačinjena nova tarifa. Ova tarifa je promenila sistem obračunavanja osnovice (tako da u osnovicu ulazi isključivo prihod od emitovanja), iznosi naknada određeni su u procentima od prihoda od emitovanja na način da uvažavaju specifičnosti radija i televizije, a sve polazeći od značaja iskorišćavanja predmeta zaštite prava srodnih autorskom za prihod emitera. Takođe, ustanovljeni su popusti, kao i pravo na odbijanje određenih troškova marketinga od osnovice na koju se naknada obračunava.